

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308–9196/ e-ISSN:1308-7363

Yıl : 14 Sayı : 40 Nisan 2022

Yayın Geliş Tarihi: 09.10.2021 Yayına Kabul Tarihi: 22.03.2022

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1007560>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article

Atıf/Citation: Gaddar, Z. (2022). Süleymân-Nâme'nin 77. Cildinde Metaforik Unsurlar. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 235-255.

SÜLEYMÂN-NÂME'NİN 77. CİLDİNDE METAFORİK UNSURLAR

Zeliha GADDAR*

Öz

Süleymân-nâme, Firdevsî tarafından XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarında yazılmıştır. Manzum-mensur karışık biçimde yazılan *Süleymân-nâme*, Firdevsî'nin 81 ciltlik en hacimli eseridir. Bu makalede Firdevsî'nin *Süleymân-nâme*'sinin 77. cildindeki manzum kısımlar metaforik açıdan incelenmiştir. Dilin dili olarak tanımlanan metaforlar hayatı, kendimizi ve diğerlerini anlamamızın tek yoludur. Metafor, sadece dille ilgili bir unsur değildir; düşüncenin ayrılmaz unsurudur. Metafor kullanımı, insan zihninin yeni anlamlar üretmek açısından yaratıcılığını göstermektedir. Edebî eserlerin özellikle manzum eserlerin anlaşılması noktasında önemli rol üstlenen metaforlar, onları kullananların dil ve düşünce dünyasını ortaya koyar. İçinde bulunulan çağın ve kültürün yansıtıcısı olan metaforlar, edebî geleneğin günümüze aktarılmasını sağlaması açısından da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Süleymân-nâme, Firdevsî, dil, metafor, anlam.

* Dr. Öğr. Üyesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: zgaddar@karatekin.edu.tr

METAPHORICAL ELEMENTS IN THE 77TH VOLUME OF SÜLEYMAN-NÂME

Abstract

Süleymân-nâme was written by Firdevsî in the end of the 15th century and the beginning of the 16th century. *Süleymân-nâme* written in a mixed verse-prose form, is Firdevsî's most voluminous work with 81 volumes. In this article, the verse parts in the 77th volume of Firdevsî's *Süleyman-nâme* are analyzed metaphorically. Metaphors, defined as the language of language, are the only way to understand life, ourselves and others. Metaphor is not just a linguistic element, it is an integral element of thought. The use of metaphor shows the creativity of the human mind in terms of producing new meanings. Metaphors, which play an important role in understanding literary works, especially verse, reveal the language and thought world of the people who use them. Metaphors, which reflect the current era and culture, are also important in terms of ensuring the transfer of literary tradition to the present.

Keywords: Süleymân-nâme, Firdevsî, language, metaphor, meaning

1. GİRİŞ

Metafor, dilin dili olarak tanımlanmaktadır. Eski Yunanca *metaphora*'dan gelen *metafor* sözcüğü *meta* "öte" ve *pherein* "taşımak, yüklenmek" sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur ve "*bir yerden başka yere götürmek*" anlamına gelir. (Lakoff ve Johnson, 2010: 11, 16). Kaynaklarda metafor sözcüğü benzetmeye dayalı "meczaz", "eğretileme", "istiare", "teşbih", "telmih" gibi söz sanatlarıyla karşılanmaktadır.

"Metaforu tanımlamak, hayal kurmayı tanımlamak kadar zordur aslında. Çünkü, metafor da yaratıcılığın bir ifadesidir." (Spitzer, 2004: 3)

Dil, düşünce ve metafor arasında birbirlerinden ayrı düşünülemez bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Nietzsche'ye göre dil, kendisini insanî varlıkların metafor yaratma kapasitesinde temellenen bir şey olarak ifşa eder (Schrift, 2002: 6).

Ahanov, dil ile düşünce arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir: "Düşünce, dil aracılığıyla söylenen anlamın esasını oluşturur. Düşünce aracılığıyla, dil birimleri gerçek dünyanın varlıkları ve durumlarıyla bağlantı kurar. İnsan, düşüncesini dil olmaksızın ne söyleyebilir, ne de yazabilir. Düşüncenin gün yüzüne çıkıp işlev görmesi ve yaşaması için dil malzemelerine dayanması (...) şarttır. Kısaca dil, düşüncenin aktarma ve bildirme aracıdır." (Ahanov, 2008: 48)

Retorik, lengüistik, pedagoji, felsefe, sosyoloji gibi birçok alanda kullanılan metafor kavramı ile ilgili incelemeler Aristoteles'e kadar uzanmaktadır. Aristocu geleneğe göre metafor, sözcük ve onun temel anlamı tarafından genellikle adlandırılan şey arasında transfer olan benzerlik temelinde, onun uygun olmadığı bir şeye bir adın uygulanması olarak kabul edilmiştir (Erdem, 2003: 12).

"Nietzsche'ye göre metafor, bir şeyi bir noktada benzer bir şey olarak anlaşılan başka bir şeye özdeş bir şey olarak ele almak demektir. Bu tanım Nietzsche'nin erken dönem yazılarında yer alan 'metaforu' sık sık gerçekleştirdiği iki kullanım tarzından birini sergiler: aynı/özdeş olmayan şeylerin kelimelere başvuruyla özdeşleştirilmesi/aynılaştırılması. Nietzsche'nin metaforu diğer başlıca kullanım tarzı, Aristoteles'in Poetics'ni yorumundan doğmuştur: 'metafor, bildik anlamı başka bir şey olan bir kelimenin ya türden türlere, türlerden türe, türlerden türlere ya da oranlara göre taşınmasıdır' Fakat Nietzsche Aristoteles'in metafor belirlemesini bir lingüistik 'taşımının' ötesine doğru genişletir ve bir alandan diğerine herhangi bir transferi (mesela

fiziksel olandan ruhsal alana, lafzî alandan figüratif/mecazî alana, işitilebilir alandan görülebilir alana, öznenen nesneye vs.) bir metafor örneği olarak kabul eder.” (Schrift, 1990: 7-8)

Lakoff ve Johnson’un çağdaş metafor teorisi (Metaphors We Live By, 1980), günümüz metafor çalışmalarında etkili olmuştur. Lakoff ve Johnson’a (2010: 13) göre,

“**1.** Metafor, kelimelerin değil, kavramların niteliğidir. **2.** Metaforun fonksiyonu salt sanatsal veya estetik kaygılar değil, belirli kavramları daha iyi anlamaktır. **3.** Metafor çoğunlukla benzerliğe dayanmaz. **4.** Metafor özel bir yeteneği olmayan sıradan insanlarca gündelik hayatta büyük bir zihin faaliyeti gerektirmeksizin kullanılır. **5.** Metafor lengüistik bir süs, gereksiz bir dekor değil, insanî düşüncenin ve akıl yürütmenin ayrılmaz bir unsurudur.”

Lakoff ve Johnson (2010: 25), “metaforun gündelik hayatta sadece dilde değil, düşünce ve eylemde de yaygın olduğunu” ileri sürmüşlerdir. “Gündelik kavram sistemimiz – kendileriyle düşündüğümüz ve eylemde bulunduğumuz terimler – temelde doğası gereği metaforiktir.”

Cebeci’ye (2013: 9-10) göre metafor, bir “şey”in birtakım yönlerinin başka bir “şey”e aktarıldığı zihinsel/dilbilimsel süreçleri ifade eder.

Nagehan Uçan Eke (2019: 238) “metafor”u “dil”, “dil”i “metafor” sözcüğüyle karşılamış ve metaforu “bir konuşma biçiminden ziyade bir düşünme ve aynı zamanda da yaşanan çevreyi ve hadiseleri algılamak için farklı bir görme biçimi” olarak tanımlamıştır. “Kavramsal metaforlar ve görüntü şemaları da,

ortak özellikleri paylaşan iki şey arasında gizli karşılaştırma yapan metaforik düşünmenin temel unsurlarıdır." (Uçan Eke, 2019: 238).

Kavramsal Metafor Teorisi'ne göre metafor, bir kavram alanının farklı bir kavram alanına göre anlaşılmasıdır. "Metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir." (Lakoff ve Johnson, 2010: 27) Kavramsal Metafor Teorisi'nde "kaynak alan" ve "hedef alan" olmak üzere iki deneyim alanı bulunmaktadır. Başka bir kavramsal alanı anlayabilmek için metaforik ifadelerin kullanıldığı alan "kaynak alan", böylece anlaşılması sağlanan kavramsal alan ise "hedef alan"dır. (Kövecses, 2002: 4). "*Kaynak kavram alanı* ile *hedef kavram alanı* arasında sistematik bir ilişki mevcuttur. Buna *aktarım* (mapping) denir. Başka bir ifadeyle kaynak kavram alanına ait bilgiler hedef kavram alanına aktarılır." (Uçan Eke, 2017: 57)

2. YÖNTEM

Süleymân-nâme, Firdevsî tarafından XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarında yazılmıştır. Eserin konusu, Süleyman peygamberin dinî, efsanevî hikâyeleridir. Manzum-mensur karışık şekilde yazılan *Süleymân-nâme*, Firdevsî'nin 81 ciltlik en hacimli eseridir. Bu makalede Firdevsî'nin *Süleymân-nâme*'sinin 77. cildindeki manzum kısımlar metaforik açıdan incelenmiştir. Örnekler değerlendirilirken kaynak alan ve hedef alan arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur.

3. BULGULAR

Ahiret ebedîlik yurdudur

Fânî milki terk idüben imdi pes

Ol *beḳā milkine* varmağa it heves (047b/17)

"Bu fâni dünyayı şimdi terk edip o ebedîlik yurduna varmaya heves et."

“Ahiret ebedîlik yurdudur” metaforunda hedef alan “ahiret”, kaynak alan “ebedîlik yurdu” olarak ifade edilmektedir. İnsanın öldükten sonra gideceği yer olan ahiret, ebedî kalınacak yurttur. Beyitte “dünya” kavramı “fânî milk” kavramıyla karşılanarak metaforik uyum sağlanmıştır.

Aşk ateştir

*’İşk odına iy gönül pervâne yok bâl u per
Çünkü şayd olduñ gönül ma’şûkanuñ ‘ışkına sen (025b/03)*

“Ey pervane gönül, aşk ateşine kol kanat yok; çünkü sevgilinin aşkına av oldun.”

Nâleler kılub dile geldise ‘üd
’İşk odına yandı ‘âşik hem-çü ‘üd (034b/19)

“Ut inleyip dile geldiyse âşik öd ağacı gibi aşk ateşine yandı.”

“Aşk ateştir” metaforu, üzüntü ve ızdırabın “ateş” kaynak alanı üzerine şemalanmasıyla oluşmuştur. Klasik Türk Edebiyatı’nda “aşk ile üzüntü birlikte vardır. Yani âşik üzüldüğü nispette aşkı ister, aşkının ululuğu nispetinde de üzüdür.” (Pala, 2000: 43)

“Klasik Türk şairleri ‘aşk’ı her yönüyle ve çok çeşitli metaforlar aracılığıyla işlemişler ve asırlar boyunca insanların duygularına tercüman olmuşlardır. Klasik Türk şiirinde ‘aşk’, bütün tezahürleriyle zengin bir estetik sistem dâhilinde, çok gelişmiş bir benzetme ağı ile okura sunulur. ‘Aşk’ın Klasik Türk şiirinde olduğu kadar hiçbir edebî gelenekte bu denli zengin çağrışımlara, metaforlara konu olmadığı rahatlıkla söylenebilir.” (Uçan Eke, 2019: 248)

Ayrılık ateştir

'İşk işi müşkil durur gâyetde iy şâhib-i kemâl

Hicr odına cân yakar ma'sûka bulunca vişâl (020a/01)

"Ey kemal sahibi, aşk işi gayet müşküldür; sevgiliye kavuşunca ayrılık ateşine can yakar."

"Ayrılık ateştir" metaforu "ayrılık" hedef alanının, "ateş" kaynak alanı üzerine şemalanmasıyla oluşmuştur. Ayrılık yakıcı ve acı verici olması nedeniyle "ateş" kavramı kaynak alan olarak seçilmiştir.

Can hüthüt kuşudur

Hüsn iline kim dem Süleymân kimdurur bugün

Cân hüdhüdi remz eyledi dir yâriçün bu bu (068a/11-12)

"Güzellik ülkesine kim hükümdar, Süleyman kimdir bugün; can hüthütü gizlice söyledi, yâr için bu bu der."

"Can hüthüt kuşudur" metaforunda hedef alan "can", kaynak alan "hüthüt kuşu"dur. Hüthütün haber verme özelliğine sahip olması nedeniyle beyitte "can" kavramı "hüthüt" kavramı ile karşılanmıştır.

Can kuştur (Can kafeste bir kuştur)

Murğ cân uçar şınınca ten kafaş

Meskenine varmağa ider heves (048a/19)

"Ten kafesi kırılınca, can kuşu uçar; meskenine varmaya heves eder."

“Can kuştur (Can kafeste bir kuştur)” metaforunda hedef alan “can”, kaynak alan “kuş”tur. Yaşamayı sağlayan ruh anlamındaki “can” kavramı, “kuş” kavramıyla somutlaştırılmıştır. Canın bedenden çıkması kuşun kafesten uçup gitmesine benzetilmiştir.

Cihan mihnet evidir

Derd ü *miḥnet ḥāne* durur bu *cihān*

Rāḥatından miḥnetidür ki çehān (023a/03-04)

“Bu cihan dert ve mihnet evidir, mihneti rahatından çoktur.”

Pes *cihān miḥnet evidür* bī-gümān

Genc künci çevresidür efī mār (029b/06-07)

“O hâlde cihan mihnet evidir şüphesiz, hazine çevresinde yılan bulunur.”

“Cihan mihnet evidir” metaforunda hedef alan “cihan”, kaynak alan “mihnet evi” olarak belirlenmiştir. Hedef alan ve kaynak alandaki kavramlar dert ve sıkıntı çekilen mekân olma ortak özelliğine sahiptir.

Dünya zevkleri baldır

Kim *cihānuñ* işbu durur ḥāli bil

Kim belāsuz yinmez anuñ *balı* bil (060b/15-16)

“Ki cihanın hâli budur, bil; ki sıkıntısız onun balı yenmez, bil.”

“Dünya zevkleri baldır” metaforunda, hedef alanda yer alan “dünya zevkleri” kaynak alandaki “bal” kavramıyla somutlaştırılmıştır. Beyitte dert ve sıkıntı çekilmeden zevk ve sefanın olmayacağı açıklanmaktadır.

Düşman yılanıdır

Haşm olur çün efî *ilan* inden çıkar

Gâfil olma nâ-gehân seni şoqar (020a/03-04)

“Düşman engerek yılanıdır, inden çıkar; gafil olma ansızın seni sokar.”

Haşm efî *ilan* olur andan şağın

Yoksa bir gün nâ-gehân seni şoqar (020b/07)

“Düşman engerek yılanıdır, ondan sakın; yoksa bir gün ansızın seni sokar.”

“Düşman yılanıdır” metaforu, kaynak alan olarak belirlenen “yılan” kavramının tehlikeli ve zararlı olma gibi ortak özellikler taşıyan hedef alandaki “düşman” kavramına aktarımıyla oluşmuştur. Yılanın sokma özelliği, “düşman” kavram alanına girmiştir.

Gözyaşı şaraptır

Hicr odunda bağruñ idesin kebâb

Hasretile gözlerüñ döke şarâb (060b/11)

“Ayrılık ateşinde bağrını kebab edesin, hasretle gözlerin kanlı gözyaşı döke.”

“Gözyaşı şaraptır” metaforunun hedef alanı “gözyaşı”, kaynak alanı “şarap” kavramıdır. Hasretle dökülen kan rengindeki gözyaşları şaraba benzetilmiştir.

Güzel, cennet kızıdır

Bu ne kudret insden *hürî* durur

Milki cennet kendüler *hürî* durur (088a/17-18)

“Bu nasıl kudret, insandan huridir; memleketi cennet, kendisi huridir.”

“Güzel, cennet kızıdır” metaforunda hedef alan “güzel”, kaynak alan “cennet kızı”dır. Klasik Türk şiirinde sevgili; gül yanaklı, inci dişli, mercan dudaklı, selvi boylu, güzel huylu, gülden daha taze, temiz olan cennet kızlarına benzetilmiştir (Pala, 2000: 191). Beyitte güzel olan Belkıs cennet kızı, memleketi Saba cennet olarak düşünülmüştür.

Güzel, puttur

İtdi nâz u şivele halkı o şanem

Ser-firâz u şeh diyârî o şanem (111b/12)

“O, naz ve şiveyle halkı put etti; o put, seçkin ve padişah diyarına aittir.”

“Güzel, puttur” metaforunda hedef alan “güzel”, kaynak alan “put” olarak belirlenmiştir. Belkıs put gibi güzeldir. Klasik Türk Edebiyatı’nda “put daha çok klise duvarlarındaki mozayik işlemeli tasvirler yerine kullanılır ve sevgilinin o tasvirler kadar güzel olduğu anlatılmak istenir.” (Pala, 2000: 76) Belkıs’ın güzelliğini gören halk kendini kaybedip put gibi hareketsiz ve sessiz hâle gelmiştir.

Güzel, resimdir

Çün nigāruñ kaşrını gördi ibik

Baş yukarı kaldurub yapdı ibik (112a/19)

“Hüthüt kuşu resim gibi güzel olan (Belkıs’ın) köşkünü görünce başını yukarı kaldırıp başında tüylerden taç oluşturdu.”

“Güzel, resimdir” metaforunda kaynak alan “resim”dir. Belkıs resim gibi güzeldir.

Güzellik kutsal kitaptır

Muşhaf-ı hüsnüñde Yusuf süresin okıyalı

Gözlerüm Ya'küb'ı akıdur eşkile kınum benüm (060a/13)

“Güzellik Mushaf'ında Yusuf suresini okuyalı gözlerim Yakup'u gözyaşıyla kanımı akıtır.”

“Güzellik kutsal kitaptır” metaforunda hedef alan “güzellik”, kaynak alan “kutsal kitap”tır. “Güzellik bir mushaftır. Onda tezyinat, harfler, hareketler, âyetler, sûreler vs. sevgilinin birer güzelliğini karşılar.” (Pala, 2000: 248). Güzelliği ile bilinen Yusuf peygamberin kıssası ile sevgilinin güzelliği arasında, yıllarca ağlayan Yakup peygamber ile âşık arasında ilgi kurulmuştur.

Güzellik ülkedir

Hüsn iline kim dem Süleymân kimdurur bugün

Cân hüdhüdi remz eyledi dir yâriçün bu bu (068a/11-12)

“Güzellik ülkesine kim hükümdar, Süleyman kimdir bugün; can hüthütü gizlice söyledi, yâr için bu bu der.”

“Güzellik ülkedir” metaforunun hedef alanı “güzellik”, kaynak alanı “ülke” kavramıdır Güzelliğin ülke olarak düşünülmesi sevgilinin bu ülkenin sultanı olması nedeniyledir.

Yüz güzelliği ışıktır.

İy cemâli şem'ine pervâne-veş cânım yağan

Vaşla çäre kıla ki hâdden aşdı hicrânum benüm (060a/15-16)

“Ey cemal mumuna pervane gibi canımı yakan kavuşmaya çare kıl ki hicranım haddinden fazla oldu.”

“Yüz güzelliği ışıktır.” metaforunun “Yüz güzelliği mumdur” alt metaforunda hedef alan “yüz güzelliği”, kaynak alan “mum” kavramıdır. Sevgilinin yüz güzelliği âşıkları pervane gibi yakan bir muma benzetilmiştir. Yüzün muma benzetilmesi “aydınlık” nedeniyledir. “Şamdan, ziya, enver, mehtap, ay, güneş gibi unsurlar aracılığıyla ‘güzellik’ bir ışık ve aydınlık olarak tasavvur edilmektedir. Burada esasen kastedilen sevgilinin yüz güzelliği olmaktadır.” (Uçan Eke, 2016: 222)

Çünkü iy kıblem başa kapuñ olubdur secde-gāh

Nola kim *envār-ı hüsnuñ* görüb itsem secde-gāh (089a/19-20)

“Ey kıblem, kapın bana ibadet yeri olmuştur; ne olur ki güzellik ışığını görüp ibadet etsem.”

Yukarıdaki beyitte güzellik ışık olarak düşünülmüştür:

Sen bir nazarda iki *güneş* göricegez hüdhüd na-gāh

Cem’ eylegil hıssüñ başa kim çekmeyesin ıztırāb (111a/15-16)

“Bir bakışta ansızın iki güneş görünce aklını başına topla ki ıstırap çekmeyesin.”

Gün cemālinden şararmış çün hilāl

Meh hilālinden olur gökde hilal (115a/09)

“Güneş gibi olan cemalinden hilal sararmış; ay gökyüzünde kaşın gibi hilal şeklini alır.”

“Yüz güzelliği ışıktır.” metaforunun “Yüz güzelliği güneştir” alt metaforunda hedef alan “yüz güzelliği”, kaynak alan “güneş” kavramıdır. Yukarıdaki beyitlerde “(Belkıs’ın) yüz güzelliği” parlaklığı ve aydınlığı nedeniyle güneşe benzetilmiştir.

Gerçi kaşı nev hilâl ağ *alnı ħor*

Lîkin işi güne tıpar fi’li *ħor* (116a/16)

“Gerçi kaşı yeni ay, ak alnı güneş (gibidir); lakin güneşe tıpar, işi değersizdir.”

Yukarıdaki beyitte “(Belkıs’ın) alnı” parlaklığı ve aydınlığı nedeniyle güneşe benzetilmiştir.

Kahır ateştir

Bir nefes gül güldüğüçün kām-yāb

Ķahr odına yanub ağlar çün gül-āb (023a/05)

“Ey talihli, bir an gül güldüğü için kahır ateşinde yanıp gül suyu ağlar.”

“Kahır ateştir” metaforu, üzüntü ve acının “ateş” kaynak alanı üzerine şemalanmasıyla oluşmuştur.

Kalem bülbüldür

Gül ruĶuñ vaşfında *Ķāmem bülbüli* ki ağladı Ķan

Ķan yaşıla yazılır evrāka dīvānum benüm (060a/15)

“Gül yanağının vafını yazarken kalem bülbülüm kan ağladı, divanım kâğıt yapraklarına kanlı gözyaşı ile yazılır.”

“Kalem bülbüldür” metaforunun hedef alanı “kalem”, kaynak alanı “bülbül” kavramıdır. Bülbülün güle âşık olduğı düşünölmektedir. Sevgilinin güle benzer

yanağının niteliklerini yazan âşığın kalem ile bülbül arasında ilgi kurulmuştur. Beyitte insana özgü “ağlamak” eyleminin bülbül kuşunun eylemi olarak belirtilmesiyle kişileştirmeye dayalı “Bülbül insandır” metaforu da oluşturulmuştur.

Korku ateştir

Ĥāşşa kim ĥırsuñ biri bağlu durur

Ĥorku odından cigeri tađlu durur (015b/04-05)

“Özellikle ayının biri bağlıdır, korku ateşiyile ciğeri yaralıdır.”

“Korku ateştir” metaforunda hedef alan “korku”, kaynak alan “ateş” olarak ifade edilmektedir. Korku duygusu yıpratıcı ve zarar verici bir duygu olması dolayısıyla yakıcı ve yıpratıcı özellikteki ateşe benzetilmiştir.

Parmak kalemdir

Çün müretteb elde tutmuş on *qalem*

Kim *mürekkebe ĥün-ı ĥalk* anlar *qalem* (088a/10)

“Elde muntazam on kalem tutmuş ki parmaklar kalem, halkın kanı mürekkeptir.”

“Parmak kalemdir” metaforunda hedef alan “parmak”, kaynak alan “kalem”dir. “Parmak” ve “kalem” kavramları arasında düzgünlük ve uzunluk bakımından ilgi kurulmuştur. Beyitte (Belkıs’ın) parmakları kalem, halkın kanı ise mürekkep olarak düşünölmüştür.

Rüzgâr binilecek şeydir

Taĥtına *merkeb* anuñ gökdeki *bād*

Pās-bānı yirde Ĥüsrev Keyĥubād (085b/14)

“Gökyüzündeki rüzgâr tahtına merkeptir; Hüsrev, Keykubat yeryüzünde bekçisidir.”

“Rüzgâr binilecek şeydir” metaforunun hedef alanı “rüzgâr”, kaynak alanı “binilecek şey” kavramıdır. Hz. Süleyman'ın rüzgâra hükmetmesi ve rüzgârın Hz. Süleyman'ın tahtını götürmesi dolayısıyla “rüzgâr” kavramı “binilecek şey” olarak belirlenmiştir.

Sevgili candır

İy baña 'ışkın virüb göñlüm alan cānum benüm
Dil nedür ki cān fidādur saña cānānum benüm (060a/11)

“Ey bana aşkını verip gönlümü alan canım benim, gönül nedir ki can fedadır sana cananım benim.”

“Sevgili candır” metaforu, kaynak alan olarak belirlenen “can” kavramının hedef alan “sevgili” kavramına aktarımıyla oluşmuştur. Sevgili, candan daha çok sevilmetedir.

Sevgili göz nurudur

İy gözüm nūrı cihānda hāşılısın 'ömrümüñ
Līki 'ömrüm gibi kaçduñ derde dermānum benüm (060a/11-12)

Ey gözümün nuru, cihanda ömrümün hasılısın; lakin ömrüm gibi kaçtın derde dermanım benim.”

“Sevgili göz nurudur” metaforunda hedef alan “sevgili”, kaynak alan “göz nuru” olarak belirlenmiştir. Sevgili, göz nuru gibi değerlidir.

Sevgili kıbledir

Çünkü iy *kıblem* baña kapuñ olubdur secde-gāh

Nola kim envār-ı hüsünüñ görüb itsem secde-gāh (089a/19-20)

“Ey kıblem kapın bana ibadet yeri olmuştur, ne olur ki güzellik ışığını görüp ibadet etsem.”

“Sevgili kıbledir” metaforu, kaynak alan olarak belirlenen “kıble” kavramının hedef alan “sevgili” kavramına aktarımıyla oluşmuştur.

“Müslümanların kibleye yöneldiklerinde namaz kılarak huzur duyması gibi âşık da âdeta Kâbe gibi kendisine huzur veren güneş yüzü gördüğünde sevincinden namaz kılar. Sevgilinin kaşının ve yüzünün kible, mihrâb, secdegāh gibi ibadet yönü /yeri olarak tasavvur edilmesinde şekil benzerliğinin yanında sevgilinin âşığın nazarında kazandığı değer ve onu yüceltme duygusu, yüzün Kâbe olarak tasavvuru, Kâbe’nin müslümanların ibadet için yöneldikleri makam oluşu, kible ve secdegâhların yönünün Kâbe’ye doğru oluşu, önemlidir.” (Ay, 2009: 133-134)

(Sevgilinin) beli kıdır

Bilüñ hayâli göñlüme gelmedügi budur

Ki âteş yanan yirde nigārüm bitmez hıc *mû* (068a/07-08)

“Belinin hayalinin gönlüme gelmemesinin sebebi budur ki sevgilim ateş yanan yerde hiç kıl hasil olmaz.”

“(Sevgilinin) beli kıldır” metaforunda hedef alan “(sevgilinin) beli”, kaynak alan “kıl” kavramıdır. Sevgilinin beli ince ve dar olması nedeniyle kıla benzetilmiştir. Beyitte âşğın gönlü ateş yanan yer olarak düşünölmüştür. Ateş yanan yerde kıl olamayacağı için âşğın gönlüne sevgilinin belinin hayali gelmez.

Ten cihandır

Ten cihāndur fi'l-meşel añla 'ayān

Rūhuñ ölüer hem-çü Rüstem pehlivan (024b/18-19)

“Ten cihandır mesela apaçık anla, Rüstem pehlivan gibi ruhun ölüer.”

Hedef alan “ten”, kaynak alan “cihan” ile yapılandırılarak “Ten cihandır” metaforunu oluşturmuştur. “Ten cihandır” metaforunda “ten” ve “cihan” kavramları yaşanan yer olma ortak özelliğine sahiptir. “Ten” kavramı “ruh”un yaşadığı yer olarak düşünölmüş ve insanların yaşadığı cihana benzetilmiştir.

Ten dumandır

Ten duḡānından eger dūr olasın

Şem' mişli ser-te-ser nūr olasın (025a/05)

“Ten dumanından eğer uzak olursan mum gibi baştan başa nur olursun.”

Ten duḡānından eger dūr olasın

Şem'-veş ez-pā vü ser nūr olasın (067b/10)

“Ten dumanından eğer uzak olursan mum gibi baştan ayağa nur olursun.”

Hedef alan “ten”, kaynak alan “duman” ile yapılandırılarak “Ten dumandır” metaforunu oluşturmuştur. Ten geçici, ruh ölümsüzdür. “Ten dumandır” metaforunda tenin geçiciliği yok olma, geçici olma özelliklerine sahip “duman”

kavramı ile ifade edilmiştir. Duman, siyah beyaz karışımı renkte olmasıyla da olumsuz özellik belirtir. Beyitte duman ve nur kavramları, birbirinin zıddı kavramlar olarak ele alınmaktadır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada Firdevsî'nin *Süleymân-nâme'sinin* 77. cildindeki manzum kısımlar metaforik açıdan incelenmiş; metaforlar "Bulgular" başlığı altında örneklendirilmiştir. "Bulgular" başlığı altında ele alınan metaforlar listesi aşağıda verilmiştir.

Metaforlar: Ahiret ebedilik yurdudur. Aşk ateştir. Ayrılık ateştir. Can hüthüt kuşudur. Can kuştur (Can kafeste bir kuştur). Cihan mihnet evidir. Dünya zevkleri baldır. Düşman yılandır. Gözyaşı şaraptır. Güzel, cennet kızıdır. Güzel, puttur. Güzel, resimdir. Güzellik kutsal kitaptır. Güzellik ülkedir. Yüz güzelliği ışıktır. Kahr ateştir. Kalem bülbüldür. Korku ateştir. Parmak kalemdir. Rüzgâr binilecek şeydir. Sevgili candır. Sevgili göz nurudur. Sevgili kıbledir. (Sevgilinin) beli kıldır. Ten cihandır. Ten dumandır.

Örnekleme oluşturan cümlelerde hedef alanın yeniden tanımlanmasını sağlayan kaynak alan kavramları genellikle daha somut kavramlardır. Kaynak alan olarak somut kavramların seçilmesi metaforun sadece bir kavramı etkili bir biçimde ifade etme işlevinin olmadığını bir kavramı açıklama, belirgin kılma gibi işlevlere sahip olduğunu da göstermektedir.

Metafor, yaratıcılığın bir göstergesidir. Dilin ve düşüncenin ayrılmaz bir unsurudur. Edebî eserlerin özellikle manzum eserlerin anlaşılması noktasında önemli rol üstlenen metaforlar, onları kullananların dil ve düşünce dünyasını ortaya koyar. *Süleymân-nâme'nin* 77. cildinin manzum kısımlarındaki metaforik kullanımlar, eserin dilini güçlendirmiş ve söze derinlik katmıştır.

Metafor, tecrübelerle dayanır ve tarih-coğrafya-toplum-kültür ile ilişkilidir. İçinde bulunulan çağın ve kültürün yansıtıcısı olan metaforlar, edebî geleneğin günümüze aktarılmasını sağlaması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahanov, K. (2008). *Dil Biliminin Esasları*. Akt., Murat Ceritoğlu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ay, Ü. (2009). "Divan Şiirinde Güneşin Sevgili Tipine Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2: 117-162.
- Cebeci, O. (2013). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Erdem, M. (2003). *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*. Ankara: Köksav Yayınları.
- Gaddar, Z. (2020). *Firdevsî, Süleymân-nâme (77. cilt), Dil İncelemesi - Metin - Dizin*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor, A Practical Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G. ve Johnson M. (2010). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. Çev., Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Pala, İ. (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Schrift, Alan D. (2002). Dil, Metafor ve Retorik. *İnsan Bilimlerine Prolegomena Dil, Gelenek ve Yorum*. Der. ve Ter., Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Spitzer, M. (2004). *Metaphor and Musical Thought*. Chicago ve Londra: The University of Chicago Press.
- Uçan Eke, N. (2016). "Mihri Hatun'un Gazellerinde "Güzellik" Kavramı İle İlgili Metaforlar." *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25: 217-228.

Uçan Eke, N. (2017). *Klâsik Türk Edebiyatında Metaforik Üslûp*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Uçan Eke, N. (2019). Edebiyatın Metaforik Gücü. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4(2): 238-253.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The word metaphor, which comes from the ancient Greek metaphora, is formed from the combination of the words meta “beyond” and pherein “to carry, to be loaded” and means “to take from one place to another”. In the sources, the word metaphor is met with rhetoric such as " mecaz ", "eğretileme", "istiare", "teşbih", "telmih" based on simile.

Studies on the concept of metaphor, which is used in many fields such as rhetoric, linguistics, pedagogy, philosophy and sociology, date back to Aristotle. It is seen that there is a relationship between language, thought and metaphor that cannot be separated from each other. It has been argued that metaphor is common in everyday life, not only in language, but also in thought and action. Our everyday conceptual system – terms with which we think and act – is fundamentally metaphorical in nature.

According to Conceptual Metaphor Theory, metaphor is the understanding of a concept area according to a different concept area. The essence of metaphor is to understand and experience one kind of thing in terms of another kind of thing. In Conceptual Metaphor Theory, there are two areas of experience: "source area" and "target area". In order to understand another conceptual area, the area where metaphorical expressions are used is the "source area", and the conceptual area that is thus understood is the "target area". There is a systematic relationship between the source concept area and the target concept area. This is called mapping. In other words, the information belonging to the source concept area is transferred to the target concept area.

Method

Süleymân-nâme was written by Firdevsî in the end of the 15th century and the beginning of the 16th century. The subject of the work is the religious and legendary stories of the Prophet Süleymân. *Süleymân-nâme* written in a mixed verse-prose form, is Firdevsî's most voluminous work with 81 volumes. In this article, the verse parts in the 77th volume of Firdevsî's *Süleyman-nâme* are analyzed metaphorically. The metaphor examples are evaluated under

"Findings" heading. While evaluating the samples, the relationship between the source area and the target area are emphasized. The list of metaphors discussed under "Findings" heading is given below.

Metaphors: The Hereafter is the home of eternity. Love is fire. Separation is fire. Soul is a hüthüt bird. Soul is a bird (Soul is a bird in a cage). The world is the house of distress. Worldly pleasures are honey. The enemy is the snake. Tears are wine. Beautiful is the girl of heaven. Beautiful is a cult figure. Beautiful is a picture. Beauty is the holy book. Beauty is country. Facial beauty is the light. Sadness is fire. The pen is a nightingale bird. Fear is fire. Finger is pen. The wind is something to ride on. Lover is soul. Lover is the light of the eye. Lover is the qibla. Lover's waist is hair. Ten is the world. Body is smoke.

Facial beauty is thought of as a light and luminosity through elements such as candles, sun, moon. Based on the sub-metaphors "Facial beauty is the candle" and "Facial beauty is the sun", the upper metaphor "Facial beauty is light" was created.

The 77th volume of *Süleyman-nâme* is a very voluminous work both physically and in terms of meaning. For this reason, all metaphors in the work have not been dealt with one by one.

Findings (Results)

Source field concepts that enable the redefinition of the target area in the sentences forming the sample are generally more concrete concepts. The selection of concrete concepts as the source area shows that metaphor does not only have the function of expressing a concept effectively, but also has functions such as explaining a concept and making it clear.

Metaphors, defined as the language of language, are the only way to understand life, ourselves and others. Metaphor is not just a linguistic element, it is an integral element of thought. The use of metaphor shows the creativity of the human mind in terms of producing new meanings. Metaphors, which play an important role in understanding literary works, especially verse, reveal the language and thought world of the people who use them. The metaphorical uses in the verse parts of the 77th volume of *Süleymân-nâme* strengthened the language of the work and added depth to the words.

Conclusion and Discussion

Metaphor is based on experiences, it is related to history, geography, society and culture. Metaphors, which are reflective of the current era and culture, are important in terms of ensuring that the literary tradition is transferred to the present.